

- I. k.** I. Solon adótörvényéről. *Telley Ivántól.* Ára 20 f. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz *Telley Ivántól.* 20 f. — III. A legújabb magyar Szentírásról. *Tarkányi J. Bélától.* 40 f. — IV. A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. *Szász Károlytól.* 20 f. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, a ezek tekintetéből Akademiánk feladása. *Toldy Ferencztől.* 20 f. — VI. A keleti török nyelvről. *Vámbery Ármintól.* 20 f. — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. *Imre Sandortól.* 60 f. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei, a XVI. és XVII. században. *Bartalus Istvántól.* Hangjegyekkel. I K 20 f. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai. 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. 3. Baldi Magyar olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. I K 20 f. — 5. Szenczi Molnár Albert 1574—1633). *Toldy Ferencztől.* — X. A magyar bővített mondat. *Brassai Samueltől.* 40 f. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. *Bartalus Istvántól.* 40 f. (1867—1869.)
- II. k.** I. A Konstantinápolyból legújabbban érkezett négy Corvin-codexről. *Mátray Gábor* l. tagtól. 20 f. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. *Szász Károly* r. tagtól. 40 f. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. *Joannovits Gy.* l. tagtól. 40 f. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. *Finály Henrik* l. tagtól. 40 f. — V. Solmos Dénes költeményei és a hét-szagei görög népnyelv. *Telley Ivan* lev. tagtól. 40 f. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. *Zichy Antal* l. tagtól. 40 f. — VII. Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növényzeti névtár XVII. és XVIII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Bessenyei előtt) *Toldy Ferencz* r. tagtól. 80 f. — VIII. A sémi magánhangzokról és megjelölésük módjairól. *Gr. Kuun Géza* lev. tagtól. 40 f. — IX. Magyar szófejtetések. *Szilády Aron* l. tagtól. 20 f. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. *Szénassy Sándor* l. tagtól. 60 f. — XI. A defterekről. *Szilády Aron* lev. tagtól. 40 f. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. *Szavorenyi Józseftől.* 20 f. (1869—1872.)
- III. k.** I. Commentator commentatus, Tárlozatok Horatius satiráinak magyarázóit után. *Brassai Samuel* r. tagtól. 80 f. — II. Apáczai Cséri János Berezai Akos fejedelemben benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. *Szabó Károly* r. tagtól. 20 f. — III. Emlékbeszéd Bitútz Lajos felett. *Szabó Imre* t. tagtól. 30 f. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló *Vadnai Károly* l. tagtól. 40 f. — V. Emlékbeszéd Engel József felett. *Finály Henrik* l. tagtól. 20 f. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ököltészetre. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 80 f. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Agost, külső l. tag felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 20 f. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. *Dr. Goldzsiher Ignacztól.* 60 f. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 20 f. — X. Adalékok Krim történetéhez. *Gr. Kuun Géza* l. tagtól. 40 f. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. *Riedl Szende* lev. tagtól. 40 f. (1872—1873.)
- IV. k.** I. szám. Paraleipomena kai diorthomena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarra. *Brassai Samuel* r. tagtól. 80 f. — II. szám. Bálint Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálymik dana hangjegye. 40 f. — III. szám. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban. Székfoglaló *Bartalus Antal* l. tagtól. 80 f. — IV. szám. A határozott és határozatlan mondatról. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 40 f. — V. szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. *Dr. Goldzsiher Ignacztól.* 40 f. — VI. szám. Jelentések: I Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. *Budens József* r. tagtól. 30 f. — VII. szám. Az új szókrol. *Fogarasi János* r. tagtól. 30 f. — VIII. szám. Az új magyar orthologia. *Toldy Ferencz* r. tagtól. 30 f. — IX. szám. Az ik-es-igékről. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 30 f. — X. szám. A nyelvújításról. *Szarvas Gábor* l. tagtól. 1875. 30 f. (1873—1875.)
- V. k.** I. szám. Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. *Barna Ferdinánd* lev. tagtól. 50 f. — II. sz. A neo- és paleologia ügyében. *Brassai Samuel* r. tagtól. 60 f. — III. szám. Ahangszólóról a magyar nyelvben. *Barna Ferdinánd* lev. tagtól. 60 f. — IV. szám. Brassai és a nyelvújítás. *Ballagi Mór* r. tagtól. 30 f. —

ADALÉKOK

AZ EGYIPTOMI NYELVHEZ.

MAHLER EDÉTŐL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1901. febr. 4-iki ülésén.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1901.

Adalékok az egyiptomi nyelvhez.

Mahlor Edétől.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia I. osztályának 1901. febr. 4-iki ülésén.)

A) *Noferhaut-nak, III. Thutmosis hadsegédének síremléke.*

III. Thutmosis, a győzelmes hódító, a XVIII. dynastia leg-hatalmasabb faraója, birodalma határait északra és délre messze kiterjesztette. 18 évi időközben [a XXIII. uralkodó-évétől a XL.-ig] tizenöt nagy hadjáratot vezetett, és így nemcsak az egész északi vidéket hódította meg az Amanus hegységig, de Assyriát, Ciliciát és Cyprust is adófizetővé tette. Felső-Rutennu egyesült népeit [Palaestinát és Coelesyriát] legyőzte, leigázta Phoenikiát, Nubiát, és Puntországot megadóztatta. Hódításaiban rendkívüli szolgálatokat tett neki *Noferhaut*, a *Matoř*-csapat¹⁾ főparancsnoka. III. Thutmosis azzal jutalmazta meg őt, hogy a meghódított tartományok helytartójává nevezte ki és neki halála után síremléket állított. Ezen a következő czímet adja neki:

„šms nb-f r lw-t-w-f hr sm-t rs-t mh-tt us sm-ot.“
azaz: „Urának kísézője a Dél és az Észak országába vivő útjain, a birodalmi helytartó.“

Ez az emlék annál érdekesebb ránk nézve, mivel a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában van.

Anyaga rózsaszínű granit, 96 cm. magas, 50 cm. széles, 30 cm. vastag. Nemesak a Nemz. Múzeum régiség-osztályának egyik leg-becsesebb darabja, de a maga nemében is egyike a legértékesebb és legritkább emlékeknek. Ismeretes dolog, hogy *IV. Amenhotep*,

¹⁾ A *Matoř*-csapat egy esendőr-hadtest-forma volt. Már a legrégebb időkől fogva szokásban volt ugyanis Egyiptomban az elfogott harcosokat zsoldba fogadni. Az ilyen zsoldosokból csapatot alakítottak azután, a melyet esendőrségi czélokra használtak.

melléknevén *Chunaten*, egészen új vallást hozott be Egyiptomba, a minnek a következménye az addig nagy tiszteletnek örvendő Amon-cultus végromlása volt. Az Amon-papokat földözték és mindent megsemmisítettek, a mi az Amon-cultusra vonatkozott. Azért minden emléken, a melyet előtaláltak, az Amon-isten képét kikaparták vagy valami más módon tönkretették. Csak kevés emlék került ki ezeket az üldözéseket és ehhez a kevés emlékekhez tartozik a III. *Thutmosis-féle stéla is, a melyet bátor hadsegédének, Noferhaut-nak köszönete és hála jeléül állított.*

A stélának tudományos értékét nem kevésbé növeli az a körülmény, hogy felirati anyaga nem kevésbé járul az ókori egyiptomi nyelv és történelem felderítéséhez.

Felső szélén a szárnyas napkorong látható, mellette mindkét oldalról a lefüggő uraeus-kígyó díszíti; ez az egyiptomi művészet egyik legfontosabb jelképi díszítése. A napszárnyak alatt jobbról és balról az uraeus-kígyó képei mellett áll: „*Bhd-t*“ azaz *Edfu*.

A középső mezőn az áldozati asztal van ábrázolva, gazdagon megrakva különböző áldozati ajándékokkal, mint kenyér, boros-, sörös-, tejes-kancsó, virágok, libák, marhahús stb. Mindez megfelelt az ó-egyiptomi vallásos felfogásnak, a mely szerint az ember halandó testi hüvelyén kívül még két elpusztíthatatlan szellemi tényezőtől áll, a melyek közül az egyik, a „*Ba*“ a halál pillanatában odahagyja a földi hüvelyét és, miután Osiris bírói széke előtt a vizsgálatot kiállotta, a boldogok országában minden földi szomorúságtól ment életet folytatott. A második szellemi tényező, a „*Ka*“ pedig, még a földi testtől való megszabadulás után is, a halott közelében maradt, mert nem nélkülözhetette egészen az anyagot. A rokonoknak és a hozzátartozóknak pedig kötelességük volt, neki a meghatározott ünnepnapokon mindenféle ajándékokat vinni, mint p. o. húst, lepényt, sört, bort, ruhát, tömjént és kenőcsöket. Ezekkel még az élettelen kőzetbe is képes volt a *Ka*-ban lakozó szellemi erő életet önteni. Így állván a dolog, nem hiányozhatott a stéláról az áldozati asztal.

Az egyik oldalon (az áldozati asztaltól jobbra) látható az Amon-Ra isten; trónuson ül, fejét nagy Átef-tollak ékesítik, baljában tartja a kormánypálcát [amely mint hieroglyph a „*wa's* = hatalom“], jobbában az élet kulcsát [„*nh* = élet“]. Vele szemben az asztal másik oldalán *Mu-hpr-R* király = III. *Thutmosis*, királyi

palást rajta, fején az uraeus-kígyó, az élet és halál feletti uralom jelképe. Kezében virágcsokrot tart, a melynek lotus-virága a papyrus-cserjével egyesítve a két országot: Alsó- és Felső-Egyiptom felett való uralkodás jelképe.

Ezen ábrázolás felett látjuk a szépen metszett hieroglyphákat, a melyek a kép közelebbi meghatározására szolgálnak. Az Amon-istenre vonatkozó jobbról-balra folyó szöveg következőképpen hangzik:

„*Di-f nh wa's Imu-R' stu ntr-w*“

„Életet és hatalmat ad Amon-Ra, az istenek királya.“

A királyra vonatkozó balról-jobbra olvasandó felirat az előbbivel szemben áll:

„*Ntr nfr nb t'wī Mu-Hpr-R' di nh mī R' dt*“

„A jó isten, a két ország ura, *Mu-Hpr-R*, a ki, miként Ra, életet ajándékozik az örökkévalóságig.“

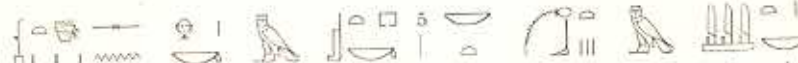
Most fordítsuk a stéla alsó részére figyelmünket. Itt egy nyolcezsoros feliratot találunk, a Matoi-csapat *Nfr-h;w-t* nevű tisztjének imádságát *Amon-Ra*-hoz, az istenek istenéhez. Maga *Nfr-h;w-t* egyenruhában van ábrázolva, III. *Thutmosis* nevével ellátott pajzsoska van a bal felsőkarján, keze imára emelve, egész tartása elárulja az ábrázolás czélját.

A felirat a következő:

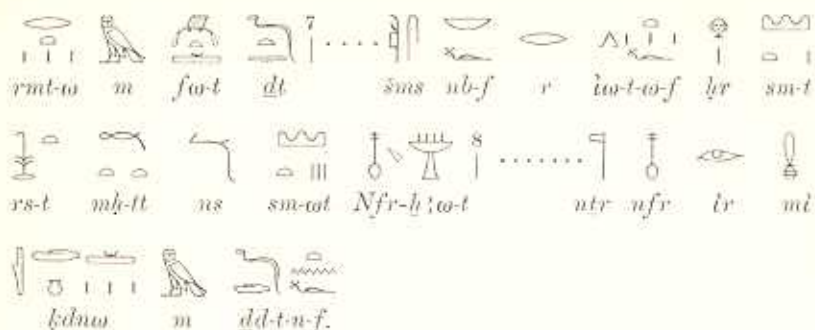
1
dw-t n Imu sn n nb ntr-w lu wr n

2
M'd;w Nfr-h;w-t h'w ddf ywī nb ntr-w

3
Imu Hr w;s-t-wī yw-to m'ch sht-w-k hnt

4
rnypt-sn hr-k m st-k nb-t w'b-w-t m sht-w-k

5
nb-t dsr-wt lw-n-l hr-k dw;l nfr-k dl-k mr-twl hr

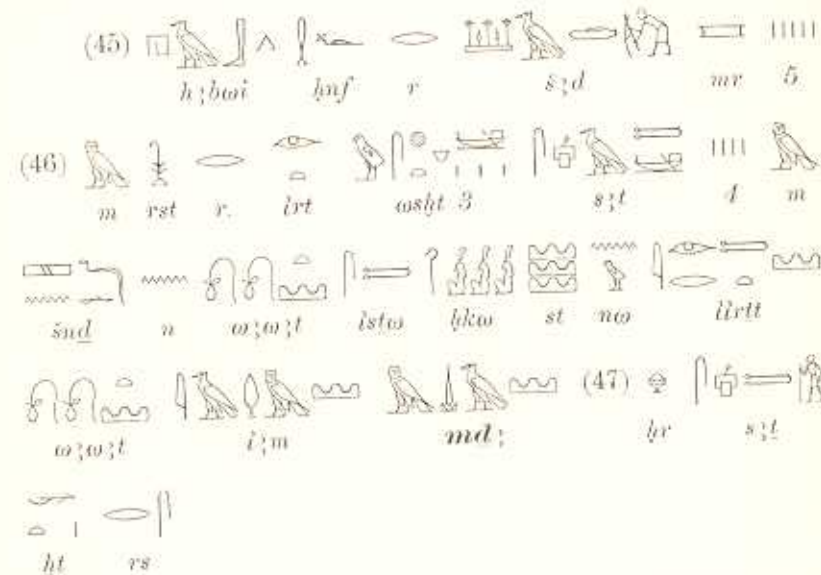
Fordítás: „A Matoi-csapat vezérének, a boldog emlékü *Nfr-h;w-t*-nak hymnusa Amon-hoz, hódolata az istenek urának: Légy üdvözölve, istenek Ura, Amon, a két kormánypálya Horusa! Virányaidba jöven, gyönyörrel telvék növényei fölötted, minden tiszta helyeiden és minden pompás berkeidben. Eljövök Hozzád és dicsőítem szépségedet; megengeded, hogy szerettek az emberek között mindenütt és mindörökké . . . Urának kísérelje útjain a Dél és az Észak országába, *Nfr-h;w-t*, birodalmi helytartó . . . a jó Isten, a ki mindent megtesz, a mint mondta vala.“

Commentár.

I. „*sn*“ (I. l. sort) Brugsch szerint [Lex. 1243] „a földet megszagolni“, „a földet az orral érinteni“; mellette, mint determinativum, az orr képe és a földé — „*t*“. Tehát „arczczal a földre borulni“, „valakinek hódolni“ kifejezéseket is jelenti, azaz = „hódolat“, „tiszteletnyilvánítás“.

II. „*m;d;w*“ (I. 1—2. sort) bizonyára a Matoi-csapat jelölése, vagyis azé a csendőr-hadtesté, a melynek eredetét Brugsch („Aegyptologie“, 246. l.) ország népétől származtatja, a mely a déli népek lajstromában „Punt“ törzsei közt van említve, és a melynek egy négerfajhoz kellett tartoznia. Már az egyiptomi birodalom történetének legrégibb korszakában esik szó róluk; így pl. az Una-féle felirathban (I. Erman „Commentar zur Inschrift des Una“ című érteke-

zését¹⁾, épügy Brugsch „Die Negerstämme der Una-Inschrift“ című cikkét²⁾. Itt a következőket olvassuk:

azaz: „Ő felsége elküldött engem, hogy 5 esatornát ássak délen és készítsék 3 *wsh;t*-hajót és 4 *s;t*-hajót núbiai akáczzfából; fát az itt-beli, a núbiai, az *i;m*-i és *md;i* fejedelmek szállítottak hozzá.“

Tehát a *md;i* törzs azon népek között van említve, a melyek a VI. dynastia idejében az egyiptomiaknak a hajóépítés körül szolgálatokat tettek.

Brugsch különböző variánsait hozza fel ennek a szónak: *m;d;y*, *m;d;y*, *m;d;y*, *m;d;yw* és úgy vélekedik, hogy a szó az egyiptomi nyelvhez tartozik és „vadász“-t jelent (l. bővebben „Zeitschr. f. ägypt. Spr.“ 1882, 35. l.). A különböző írásmódok között, a melyek a különböző korszak szövegeiben előfordulnak, legközelebb áll a miénkhez (), az, a melyet a boulaqi Amon-hymnuszban használtak (), mert az

¹⁾ Zeitschrift für ägypt. Sprache, 1889, 25. l.

²⁾ Ugyanott 33.—35. l.

© csak későbbi módosulása a „w”-nak. A Ptolemaeusok idejében a   írásmód látszik szokásosabbnak. A *Hh;p* stélája is, a melyet annak idején Lepsius szerzett meg a berlini múzeum számára, s a melyet később Ludwig Stern méltatott behatóbb tárgyalásra (l. Zeitschrift für ägypt. Sprache 1884, 101. l.),   csoporttal jelzi a Matoi-csapatot (l. 5. és 6. sort). Stern különben úgy vélekedik, hogy a Matoi-csapat, a melynek élén *Hh;p* állott, ázsiai vagy valószínűleg libyai csapat volt, s a Ptolemaeus-királyok szolgálatába állott.

A Matoi-csapat tisztjei, mint a többi csapattestekéi, különböző rangfokozatokba oszlottak. A legfőbbik közülök, tehát a parancsoló tábornok neve „w” volt. Ilyen volt *Nfr-h;w-t* is, a kit III. Thutmosis nagy érdemei miatt rendkívül kitüntetett. Ő egyszermind az „idegen országok helytartója” = „*ns sm-wt*” is volt (l. a szóbanforgó stéla 7. sorát) és így a legfőbb állami méltóságokat ruházta reá, a melyek csak akkor voltak hozzáférhetők egy Matoi-csapatbeli tiszt számára, ha a legfőbb parancsolója volt ennek a csapatnak. Úgy látszik tehát, hogy a *Matoi-csapat* III. Thutmosis idejében nem közönséges csendőr-hadtest volt, de a király testőrségét képezte. Azért volt *Nfr-h;w-t* „*šms nb-f r w-t-wf hr sm-t rs-t ml-t*” = „urának kísérete útjain a Dél és az Észak országába”.

III. Különös philologiai érdekű *Nfr-h;w-t* névirása. A 2. sorban a következő hieroglyph-csoportot találjuk a jelölésére: ; a 7. ben . Ennek a megvilágosítását Brugsch „Hier. demot. Wörterbuch” című művében (1024. l.) találjuk meg; ott az „oltár, oltárasztal” szavakra a következő csoportokat találjuk: (Abyd.),   (Lepsius, Denkmäler II, 92),   (ib. 28)   (ib. 69—70); ezek pedig variánsai a következő csoportnak: „*h;w-t*”. Tehát   =   azaz: „*Nfr-h;w-t*”.

IV. Érdekes a   csoport is (l. 2. s.). Ehhez jó megfelelőt találunk a W. M. Müller által („Zeitschrift f. ägypt. Spr.” 1891, 99. l.) tárgyalt alakokban: (Todtenbuch, Lepsius

125, 40),   (Prisse 11, 4),   (Lepsius, Denkm. III, 13 a),   (Florenz 2605) stb. *Nfr-h;w-t* tehát az ő Amon-hoz intézett himnusát a következő üdvözlő szavakkal vezet be:

azaz: „Légység, istenek ura, Amon, a két kormánypálya Horusa!”

A „két kormánypálya” = Alsó- és Felső-Egyiptom, a melyek III. Thutmosis dicsőséges uralma alatt egységes hatalommá olvadtak össze.

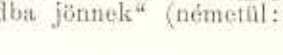
V. A   csoportban (l. 3. s.) az „*b*” tő az egyszerű „*m*” előjáróval össze van kapcsolva; ez olyan sajátosság, a mi a hieroglyph-rendszerhez nem idegen. „*b*” kifejezésére Brugsch (Lexicon I, 169) a következő változatokat adja: és mindegyike „irány”-t jelent; az „*m*” praepositívóval kapcsolatban tehát „ba, be, felé”-t jelent „valahová menni, valahová jönni” stb. értelemben.

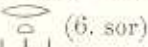

VI. vagy vagy is, azaz „*sh*” vagy „*sht*” jelentése „vadászni, vadászat”; szűkebb értelemben: „mezőn lenni, idejét a szabadban tölteni”; de a „mező, virány” szó többes száma és minthogy a „*k*” betű a 2. személy hímnemű ragja, tehát   „*sht-w-k*” = „a te mezőid, virányaid”.

VII.   „*hnt*” (4. sor) a karnaki templom feliratain is előfordul és „magaán kívül lenni az örömtől, tele lenni örömmel és boldogsággal” kifejezéseket jelenti. Egy változata: (Medineh-Abu).

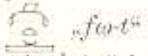

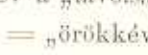

VIII. A   (4. sor) esoporthoz a következőket kell megjegyezni: „*rup*” = virágzni; ebből van a segítségével a főnév képezve: „*rup-t*” = „virágzás, növény”, vagy hasonló. Azért mellette áll mint determinatívum a virág jele: , amely sok esetben jellel váltakozik;   „*rup-ot*” tehát a többese = „virágzatok, növények, növényzetek etc.”, sőt „füvek” is. Más írásmódok: (Brugsch),   (Louvre, C 55). Lásd ehhez Erman „Defective Schreibungen” című értekezését (Zeit-

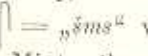

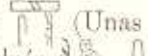
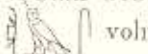
schrift für ägypt. Spr. 1891, 36). „*rmw-wt-sn*“ tehát — „növényei“ (t. i. a virányaidé).

IX. Figyelemre méltó a (3. sor) alak is. Ezt mint az imperativus egyesének 2. személyét foghatnók fel. Valaképpen az imperativusnak az egyesben nincs végzete, de nem ritka eset, ha az imperativust a pronomén absolutum egyszáma „*tw*“ követi (l. Erman: „Ägypt. Grammatik“ § 257). Szövegünk közelebbi vizsgálatából kitűnik, hogy itt az imperativus nem áll helyén; ez tehát azon kevés számú esetek egyike, a melyekben „*tw*“ a személytelen (azaz határozatlan) névmást, a német „man“-t fejezi ki. Tehát ezt a helyet (3—4. sor):   így kell fordítanunk: „virányaidba jönnek“ (németül: „*man* kommt in deine Gefilde“).

X. (6. sor) defectiv írásmódja a „*rmw-w*“ -nak.

Mindenesetre egyenlő a különben használatos csoporttal, minthogy a , amint tudjuk, csak a modificatiója és a legtöbb már a birodalom középső korában „*w*“-vé ment át. Ha tehát helyett itt áll, az nem feltűnő; és mivel a többes szám -val van kifejezve, a determinativum hiánya miatt sem idegenkedhetünk tőle. Pszammetik királynak a Boulaq-i múzeumban őrzött granit-stéláján szintén hiányzik a 7. sorban álló kifejezés mellől a megfelelő determinativum; itt ez áll: (l. K. Piehl, Zeitschr. f. ägypt. Spr. 1887, 120).

XI. „*fw*“ = „távol“. „*fw-t*“ (6. sor) tehát ből suffixummal képzett főnév a „távolság“ jelentésben; megfelelője megvan a csoportban = „örökkévalóság“, jöllehet a „távolt, messzeséget, végtelent“ a térre vonatkozólag fejezi ki, míg az utóbbi az időre. egyenlő tehát a „messzeségben és örökkévalóságban“ kifejezéssel, azaz: „mindenütt és örökké“.

XII. A 7. és 8. sornál a kő egy kevésbé megsérült. Az első csoport, a melylyel a 7. sor kezdődik, a „*šms*“ jegye. Jöllehet ez sem egészen ép, de az előbbi részek kétségtelenné teszik, hogy a csoport = „*šms*“ volt, a mely a kóptban „kisérő“-nek felel meg. Mint változatokat lásd még: (Unas 313; Lepsius, Denkmäler II, 122, 5). A pontosabb jelzés volna.

B) A *sdr* és *ors* szavak alapjelentései az egyiptomiban.

A „Zeitschrift f. ägypt. Sprache“ XXX. és XXXI. kötetében Heinrich Schäfer beható módon foglalkozik a Papyrus Ebers egy részének a megvilágításával és ebből az alkalmából a *sdr* és *ors* szavak jelentéseit keresi (l. XXXI, 51). Ezeknek a szavaknak a következő jelentéseit használják:

sdr = „feküdni, aludni“

ors = „ébren lenni, időt tölteni.“

Speciálisan az utóbbival Steindorff is foglalkozott (Zeitschr. für ägypt. Sprache XXVII, 107).

Schäfer ezeknek a jelentéseknek helyességén kifejezi kételkedését és kifejti, hogy:

sdr = „éjjel“

ors = „nappal“.

Irányadó volt előtte e tekintetben Eb. 53, 4, a hol ezt olvassuk: „engedd, [hogy neked hozzanak] egy *rmw*-korsót, félig vízzel telve, félig *drt*-gyümölcsessel“ és azután így folytatódik a szöveg:

„*rdl hck lrs hro 4, ors-s n šw, sdr-s n l,dt.*“

azaz: „Hagyd azt (t. i. a korsót) 4 napig állani, nappal a napfénynél, éjtszaka a harmatban.“

Vajjon kényszerít-e ez a mondat bennünket arra, hogy az előbb általános alapértelmet „*sdr* = „feküdni, aludni“ feladjuk? A mondat értelmére nincs befolyással, ha így is fordítjuk: „A korsó álljon a napon, míg az ember ébren van; a míg alszik, addig a harmatban (álljon).“

Mindenesetre ősrégi szokás, hogy az ember a nappalt polgári foglalkozásának, az éjjelt a nyugalomnak, az alvásnak szenteli és így az az idő, a melyben az ember fekszik és alszik, az éjtszaka. És így ezeket a kifejezéseket synonym módjára is használhatták. A héberben is megtaláljuk a „*בשכב בקומך*“ kifejezéseket a „nappal és éjjel“ fogalmakra, de azért senki sem ismerheti a „*שכב*“ és „*קום*“ igék alapjelentését félre. Ha valami az alatt az idő alatt történik, a melyet mint a polgári nap éjtszakai felét fogunk fel és közönségesen „éjjel“-nek nevezünk, úgy gyakran találjuk az időt a „*בשכב*“ kifejezéssel jelölve, azaz: „az az idő, a melyben fekszel.“

Hogy ez így van, az legjobban kitűnik a Schäfer idézte helyből. A tanító szemére veti a szófogadatlan tanulókat:

„*ir sdr-tw, lw-tw hr mtr-ik*
wrš-tw, lw-tw hr sb-k
lw bw sdm-k mtr-t nb-t“

Schäfer ezt így fordítja:

„Ha *éjjel* volt, oktattak téged,
 ha *nappal* volt, tanítottak téged,
 a nélkül, hogy te folytattad volna tanulmányaidat.“

Ezt a fordítást azzal okolja meg, hogy „e két mondattal *ir sdr-tw* *wrš-tw* együttvéve nem akart a tanító többet mondani, mint azt, hogy „*folyton* tanítottak téged“. Tehát az „*wrš*“ és „*sdr*“ szókban olyan fogalmaknak kell rejleniök, a melyek egymást a „mindig, folytonosan“ fogalmára egészítik ki.

De hát — kérдем én — ez a két, egymást a „mindig, folytonosan“ fogalomra kiegészítő szó: „*wrš*“ és „*sdr*“ csak „nappal és éjjel“ *alapjelentésű* lehet?

Az magától értetődik, hogy a fentemlített két mondat (*ir sdr-tw* *wrš-tw*) nem jelent mást, mint azt, hogy „*folyton* tanítottak téged“; de semmi sem kényszerít arra, hogy azért a „*sdr*“ szóban mást lássunk, mint „feküdni, aludni“ értelmet és az „*wrš*“ szót másképp értelmezzük, mint „ébren lenni“. Csak így kell lefordítanunk:

„Ha feküdtél, oktattak téged,
 ha ébren voltál, tanítottak téged
“

Schäfer azt hiszi, hogy esodálatos valami, szemrehányást tenni azért egy tanulónak, a mért nem okult azon, a mire akkor tanították, mikor aludt. A parallelismus sines így eléggé kiemelve — véli Schäfer —, ha az eddigi alapjelentését a fenti szóknak megtartjuk, mert hisz az ágybanfekvés sem zárja ki az ébrenlétet. De itt nem a fekvés és virrasztás fogalmairól van szó, hanem a „mindig, folytonosan“ fogalomnak alaki kifejezéséről. És ide a „*sdr*“ és „*wrš*“ kifejezések, megtartva előbbi alapjelentésüket, nagyon jól illenek. Más nyelvekben is olvasunk hasonló nyelvfordulatokat, p. u. (Deuteronomium VI, 7):

ישנתם לבניך ודברתם בהם
 בשבתך בביתך ובכלכתך בדרך
 ובשכבך ובקומך

„Vésd be (az itt közölt tanokat) gyermekeid szívébe és tanítsd meg őket rájuk,
 ha házádban időzöl vagy ha úton vagy,
 ha lefekszel és ha felkelsz.“

Ilyenformán áll a dolog a halotti könyv 87. fejezetének a helyével is:

sdr-kwl, mst-kwl hrw nb

Ezt Schäfer (Zeitsch. f. ägypt. Spr. XXXI, 55) így fordítja:

„Én megvagyok éjjel és újjászületek minden napon [azaz: nappal is vagyok].“

Itt tehát a Schäfer említette „*sdr*“ és „*wrš*“ között parallelismus épen nem található, mert itt nem áll:

sdr-kwl, wrš-kwl hrw nb

a mi Schäfer szerint annyit jelentene, hogy „vagyok éjjel és nappal“, hanem itt a nap a szokásos jellel \odot „*hrw* = nappal“ jut kifejezésre. A „*sdr*“ csoportja itt mint *ige* szerepel, ellátva az egyesszámú 1. személy ragjával („*kwl*“); ennek megfelelőleg a „*mst-kwl*“ ige is ugyanazzal a pronominalis raggal ellátva, ugyanazon igealakban áll. Azért így kell a fenti idézetet fordítanunk:

„lenyugszom és újjászületek minden napon“

Igy a „*sdr*“-t grammatikai alakjának megfelelőleg fordítottuk és a „*hrw nb*“ fordításával sem önkényeskedtünk. A szöveg ilyen fordítása nem hat bántóan, mert így is kitetszik a kifejezésből a „mindig, folytonosan“ fogalma.

Mindez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a „*sdr*“ és „*wrš*“ párhuzamosan állítva egymással, az „éjjel-nappal“ vagy „mindig“ vagy hasonló értelmet adnak. Sőt nagyon is könnyen előállhat az eset, hogy a „nyugodni“ és „ébren lenni“ fogalmakat megfelelő helyzetben a „mindig, folytonosan“ fogalom költői kifejezésére is használták. Ez az eset p. o. az Erman-közlötte szövegben (Nfr-k; r^c király levele, Zeitschr. f. ägypt. Spr. XXXI, 67) is. Itt a következő áll:

. *lw wrš-k sdr-k*

Itt a „*sdr*“ és „*wrš*“ úgy állanak egymás mellett és oly módon függenek össze, hogy együtt az „éjjel-nappal“ vagy „folytonosan“ fogalmát fejezik ki; helyesen fordítja tehát Erman:

„Te *éjjel-nappal* vagy.“

De soha semmi esetre sem vehető „*sdr*“ és „*wrš*“ abban a jelentésben, a mit mi *chronologiai* értelemben a „nap“ és „éjtszaka“ fogalmán értünk.

A milyen helytelen volna az a következtetés, hogy a héberben, mert a folytonosság fogalmát gyakran fejezi ki „בשכבך ובקומך“, tehát

„שכב“ = לילה = éjtszaka

és „קום“ = יום = nap

épen olyan helytelen az egyiptomiban is az a tétel, hogy:

„*sdr*“ = *grh* = éjtszaka

„*wrš*“ = *hro* = nap.

A „nyugodni“ vagy „feküdni“ fogalmak, minthogy a természet követelményeit és az általános szokást fejezik ki és vonatkozásban vannak az éjtszakára, könnyen fedezhették az ember előtt az „éjjel“ fogalmát; épen ilyen módon szorosán összefügg az ébrenlét eszméje a „természetszerű nappal“ fogalmával. A következtetés útján a nélkül, hogy valami önkény esett volna a nyelven, könnyen kapcsolódhatott össze a polgári nap két része az emberi élet szokásos berendezésének megfelelő cselekvésekkel és körülményekkel. Nincs nehézség a dologban, hogy megértsük azt is, hogy az „*wrš*“ és „*sdr*“ szók egyes kapcsolataiban miért jelölték a „*hro*“ és „*grh*“ („napszaka“ és „éjtszaka“) eszméit megfelelő cselekvéseivel és szokásaival életüknek. *De azért alapjelentése az „wrš“ szónak sohasem „napszaka“ és „sdr“-nek sohasem „éjtszaka“.*

A „*sdr*“ igét mint a „*dr*“ causativumát fogom fel („*dr*“ = „egész, kész, teljes“). Tehát „*sdr*“ = „kiegészíteni, elkészíteni, teljesíteni, befejezni“; tehát: „a napi munkát befejezni, a napot bevégezni, nyugalomra térni“ azaz: „nyugodni, feküdni, aludni“ = „שכב“.

